

**ROMAN MILITARY
DECORATION
TORQUES:**

literary, epigraphic,
representational and
archaeological evidence

**RIMSKO VOJAŠKO
ODLIKOVANJE
TORKVES:**

literarni, epigrafski
in arheološki viri
ter upodobitve

Janka Istenič
Anja Ragolič

ROMAN MILITARY DECORATION *TORQUES*:
literary, epigraphic, representational and archaeological evidence

RIMSKO VOJAŠKO ODLIKOVANJE *TORKVES*:
literarni, epigrafski in arheološki viri ter upodobitve

**ROMAN MILITARY DECORATION *TORQUES*:
literary, epigraphic, representational
and archaeological evidence**

**RIMSKO VOJAŠKO ODLIKOVANJE *TORKVES*:
literarni, epigrafski in arheološki viri ter upodobitve**

Janka Istenič

Anja Ragolič

NARODNI
MUZEJ
SLOVENIJE

Ljubljana 2023

Catalogi et monographiae 46 / Katalogi in monografije 46

Editor-in-chief of the series / Glavni in odgovorni urednik serije

Peter Turk

Editorial board of the series / Uredniški odbor serije

Matija Črešnar, Marko Dizdar, Janka Istenič, Boštjan Laharnar, Daša Pavlovič, Martin Schönfelder, Biba Teržan, Anton Velušček

ROMAN MILITARY DECORATION TORQUES: literary, epigraphic, representational and archaeological evidence

RIMSKO VOJAŠKO ODLIKOVANJE TORKVES: literarni, epigrafski in arheološki viri ter upodobitve

Authors / Avtorici

Janka Istenič (Chapters / poglavja 1, 4–7),

Anja Ragolič (Chapters / poglavji 2, 3)

Editor / Urednica

Janka Istenič

Technical editor / Tehnična urednica

Helena Bras Kernel

Reviewers / Recenzenti

Jana Horvat, Ivan Radman-Livaja, Biba Teržan,

Julijana Visočnik

Translation to English / Prevod v angleščino

Andreja Maver

Language editing / Jezikovni pregled

Terry T. Jackson (English / angleščina)

Špela Križ (Slovene / slovenščina)

Photographs / Fotografije

Dietrich Boschung, © iDai.objects Arachne (Figure/slika 4.25); **Gisela Fittschen-Badura**, © iDai.objects Arachne (4.26b, c, 6.4a); **Gardaphoto (Salò)** © Museo Lapidario Maffeiiano di Verona (4.24); **Philipp Groß**, © iDai.objects Arachne (4.11); **Ortolf Harl**, © Arheološki muzej Zadar (4.5), © Kantonsarchäologie Aargau, Brugg (4.31), © Ubi Erat Lupa (4.2); **Janka Istenič**, © Narodni muzej Slovenije (4.16a, b, 4.17, 4.21); **Sébastien Jouanny**, © Musée Vivant Denon, Chalon-sur-Saône (6.1b, c); **Orestis Kourakis**, © Archaeological Museum of Thessaloniki (4.18, 4.19); **Igor Krajcar**, © Muzej Cetinske krajine v Sinju (4.3); **Tomaž Lauko**, © Narodni muzej Slovenije (4.1, 4.22, 4.27, 4.29, 5.1, 5.3); **Patrick Lebaube**, © 2008 RMN-Grand Palais, Musée du Louvre (6.3b); **Hervé Lewandowski**, © 2008 RMN-Grand Palais, Musée du Louvre (6.3a); **Barbara Malter**, © iDai.objects Arachne (6.4b); **Eva Menart**, © Narodni muzej Slovenije (5.4); **Eleni Papagianni** (4.16c); **Lorenzo Plana**, © Archivo del Museo Nacional de Arte Romano, Mérida (4.30); **Ed Restle**, © Stiftung Stadtmuseum Wiesbaden, Sammlung Nassauischer Altertümer (4.13); **Ursula Rudischer**, © GDKE-Landesmuseum Mainz (4.14); **Jürgen Vogel**, © LVR-Landesmuseum Bonn (4.7, 4.9, 4.10, 4.15) and/in: © Arheološki muzej u Splitu (4.4); © iDai.objects Arachne (4.26a); © LVR-Landesmuseum Bonn (4.8); © Museo Archeologico "Antonio Santarelli" (4.23); »Statue du Guerrier de Vachères, inv. N° G136 C, acquis par la Fondation Calvet en 1892«, © Fondation Calvet d'Avignon (6.2)

Cover photographs / Fotografiji na naslovnici

Tomaž Lauko, © Narodni muzej Slovenije

Drawings / Risbe

Ida Murgelj (Figures/slike 4.20b, 5.2: 1,2)

Map / Zemljevid

Vida Bitenc

Design / Oblikovanje

Barbara Bogataj Kokalj

Print / Tisk

Collegium Graphicum d.o.o.

Print run / Naklada

400

© 2023 Narodni muzej Slovenije

Funding from the Ministry of Culture of the Republic of Slovenia and the Slovenian Research Agency (core funding P6-0283 – Archaeological heritage research and P6-0064 – Archaeological research).

Tiskano s pomočjo Ministrstva za kulturo Republike Slovenije in Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (raziskovalna programa P6-0283 – Raziskave arheološke dediščine in P6-0064 – Arheološke raziskave).

CIP - Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

904:355.134.2(37)

ISTENIČ, Janka

Roman military decoration Torques : literary, epigraphic, representational and archaeological evidence = Rimsko vojaško odlikovanje Torkves : literarni, epigrafski in arheološki viri ter upodobitve / Janka Istenič, Anja Ragolič ; [translation to English Andreja Maver ; photographs Dietrich Boschung ... [et al.] ; drawings Ida Murgelj ; map Vida Bitenc]. - Ljubljana : Narodni muzej Slovenije, 2023. - (Katalogi in monografije = Catalogi et monographiae ; 46)

ISBN 978-961-6981-67-5

COBISS.SI-ID 137363459

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced or distributed in any form or by any means, or stored in a database or retrieval system, without the prior written permission of the publisher.

Vse pravice pridržane. Noben del te izdaje ne sme biti reproduciran, shranjen ali prepisan v kateri koli obliki oz. na kateri koli način, bodisi elektronsko, mehansko, s fotokopiranjem, snemanjem ali kako drugače, brez predhodnega pisnega dovoljenja izdajatelja (copyright).

Contents

Preface	10
1. Introduction (JI)	14
2. Torques in ancient literary works (AR)	18
3. Torques in epigraphic sources (AR)	26
3.1 Military units decorated with <i>torques</i>	26
3.2 Individuals decorated with <i>torques</i>	30
3.2.1 Dating.....	32
3.2.2 Decorated soldiers.....	34
3.2.3 Phrases expressing the awarded military decoration.....	36
3.2.4 Number of awarded <i>torques</i>	38
3.2.5 <i>Armillae</i> and <i>phalerae</i> mentioned alongside <i>torques</i>	40
List 1. Epigraphic monuments mentioning the military decoration <i>torques</i>	42
4. Torques in relief depictions (JI)	66
4.1 Comparison of pictorial and epigraphic evidence.....	66
4.2 Chronological distribution.....	66
4.3 Recipients of <i>torques</i>	68
4.4 Number of awarded <i>torques</i>	68
4.5 Manner of wearing <i>torques</i>	68
4.6 Appearance and size of the <i>torques</i> depicted on funerary reliefs.....	70
4.7 Decorations depicted alongside <i>torques</i> on funerary monuments.....	70
List 2. Stone monuments with the relief depiction of <i>torques</i>	74
5. Archaeological evidence (JI)	152
5.1 Starting points.....	152
5.2 Presumed military decorations <i>torques</i>	154
5.2.1 <i>Torques</i> from the River Ljubljana.....	154
5.2.2 <i>Torques</i> from Magdalensberg.....	156
5.2.2.1 Elemental composition analyses of the torc from Magdalensberg (Eva Menart).....	160
5.2.3 Torc from Dambach.....	162
5.3 ‘Torc’ from Treuchtlingen-Weinbergshof.....	164
5.4 Celtic torcs.....	164
5.4.1 Torc from Chassenard.....	164
5.4.2 Torc from Alesia.....	166
5.4.3 Torc from Basel.....	166
5.4.4 Torc from Benwell.....	166
5.5 Pair of gold torcs from Petescia.....	168

Predgovor	11
1. Uvod (JI)	15
2. Torkves v antičnih literarnih delih (AR)	19
3. Torkves v epigrafskih virih (AR)	27
3.1 S torkvesi odlikovane vojaške enote	27
3.2 S torkvesi odlikovani posamezniki	31
3.2.1 Časovna razporeditev	33
3.2.2 Odlikovanci	35
3.2.3 Izražanje odlikovanosti	37
3.2.4 Število podeljenih torkvesov	39
3.2.5 Omemba armil in faler ob torkvesih	41
Seznam 1. Epigrafski spomeniki, ki omenjajo odlikovanje torkves	42
4. Spomeniki z upodobitvijo rimskega vojaškega odlikovanja torkves (JI)	67
4.1 Primerjava upodobitev in napisov	67
4.2 Časovna razporeditev	67
4.3 Odlikovanci	69
4.4 Število podeljenih torkvesov	71
4.5 Način nošnje	71
4.6 Videz in velikost na nagrobnih spomenikih upodobljenega odlikovanja torkves	71
4.7 Ob torkvesih upodobljena odlikovanja na nagrobnih spomenikih	73
Seznam 2. Kamniti spomeniki z upodobitvijo odlikovanja torkves	75
5. Arheološke najdbe (JI)	153
5.1 Izhodišča	153
5.2 Verjetna rimska odlikovanja torkves	155
5.2.1 Torkves iz reke Ljubjanice	155
5.2.2 Torkves s Štalenske gore	157
5.2.2.1 Analize elementne sestave torkvesa s Štalenske gore (Eva Menart)	159
5.2.3 Torkves iz Dambacha	163
5.3 »Torkves« iz Treuchtlingen-Weinbergshofa	163
5.4 Torkvesi – keltske ovratnice	167
5.4.1 Torkves v grobu bojavnika iz Chassenarda	167
5.4.2 Torkves iz Alezije	167
5.4.3 Torkves iz Basla	167
5.4.4 Torkves iz Benwella	169
5.5 Par zlatih torkvesov iz Petescie	169

6. Decorating with a single torques in the Principate (JI)	170
6.1 Literary evidence	170
6.2 Epigraphic evidence	170
6.3 Pictorial evidence	172
6.4 Assumption that torcs in the Late La Tène period were not part of the costume of men/warriors, only attributes of gods	176
6.5 Young man depicted with a torc round his neck on a Boscoreale cup	176
6.6 Conclusion	178
7. Conclusion (JI)	182
Bibliography	188

6. Odlikovanje z enim torkvesom v principatu (JI)	171
6.1 Literarni viri	171
6.2 Epigrafski viri	171
6.3 Upodobitve na kamnitih spomenikih	173
6.4 Mnenje, da v poznem latenu torkves ni bil del noše moških/vojščakov, ampak le atribut bogov....	177
6.5 Mladenič s torkvesom okoli vratu na skodelici iz zaklada, odkritega v Boscoreale pri Pompejih....	177
6.6 Sklep.....	179
7. Sklep (JI)	183
Seznam literature	188